

Гавриловська К.П. Психологічні особливості формування правової поведінки особистості в системі державної служби / Психологічні основи управління та організаційного розвитку в системі державної служби: Тези VII Міжнародної науково-практичної конференції з організаційної та економічної психології (23-25 вересня 2010 року, м. Луцьк). – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – С. 30-32.

УДК 159.9:35.08:34

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

К.П. Гавриловська

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Актуальність дослідження психологічних особливостей формування правової поведінки працівника державної служби зумовлена необхідністю поліпшення процесу нормативно-правової регуляції поведінки особистості, потребою у розширенні переліку методик, що можуть бути використані для ефективного прогнозування правової поведінки особи у нормативних ситуаціях, які надзвичайно часто виникають у роботі працівників державної служби тощо.

Психологічні проблеми нормативно-правової регуляції поведінки дедалі частіше опиняються у полі зору сучасних дослідників. Досліджуються права соціалізація (В. Оксамитний, В. Тюрина), явище правосуб'єктності (В. Циба), правові уявлення (І. Дідук, Л. Овдієнко, А. Славська), законслухняність (І. Жадан, С. Кисельов, Ю. Чуфаровський), несвідомі детермінанти правової поведінки (Ю. Антонян, І. Рущенко), проблеми аномативної поведінки (Е. Берджес, Н. Ківенко, О. Коломийцев, В. Медведєв, Р. Халфіна, Н. Шварц, Г. Шиханцов, С. Яковенко) та інші. Проте недостатньо вивченими залишаються психологічні передумови формування правової поведінки держслужбовців. Можна відмітити також недостатню кількість емпіричних досліджень психологічної складової нормативно-правової регуляції поведінки особистості, проведених на вибірковій сукупності працівників державної служби України.

Мета дослідження: установити особливості функціонування психологічних механізмів нормативно-правової регуляції поведінки працівників державної служби України.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Нормативно-правова регуляція з психологічної точки зору передбачає упорядкування соціальної поведінки особистості держслужбовця як суб'єкта активності відповідно до формальних правових норм. Особистість держслужбовця в цьому процесі є як об'єктом, так і суб'єктом регуляції. Як об'єкт нормативно-правової регуляції, особистість слід розглядати з погляду здатності її через свою поведінку реалізовувати причетність до тієї чи іншої соціальної цілісності. У якості суб'єкта активності особистість сприймає систему правових норм, за власним бажанням і зі свідомим наміром вступає у взаємодію з ними (перебуває у нормативно-правових ситуаціях), у доступних межах їх аналізує, намагається пересвідчитися у їх відповідності власним життєвим інтересам та планам. Діяльність держслужбовців є жорстко регламентованою правовими нормами. Проте працівники

державної служби можуть перебувати в нормативних ситуаціях і поза роботою, тож питання про прояви суб'єктності в процесі нормативно-правової регуляції для цієї категорії працівників залишається достатньо актуальним.

Активність особистості як суб'єкта нормативно-правової регуляції визначається насамперед здатністю рефлексувати своє перебування у нормативних ситуаціях, здійснювати вибір типу поведінки у них цілеспрямовано та усвідомлено. Активність особистості у правовому полі визначається тим, наскільки вона рефлексує своє перебування у нормативних ситуаціях. У центрі уваги багатьох сучасних дослідників (К. О. Абульханова-Славська, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Хазратова та ін.) перебуває феномен суб'єктності як певної передумови, тенденції до саморозвитку й самовдосконалення.

Поняття “психологічний механізм нормативно-правової регуляції поведінки особистості” на основі аналізу соціально-психологічної літератури можна визначити як функціональну єдність станів та процесів, усвідомлюваних та неусвідомлюваних, з яких складається структурно-функціональна організація життєдіяльності особистості у контексті системи правових норм держави, і які визначають характер взаємодії особистості з нею.

На основі аналізу психологічної літератури, присвяченої даній проблемі, було зроблено висновок, що психологічними механізмами нормативно-правової регуляції поведінки особистості є: перцептивний (соціальна перцепція системи правових норм особистістю), мотиваційний (мотивація активності особистості у системі правових норм), легітимаційний (психологічна суб'єктивна легітимація правових норм).

У результаті соціальної перцепції правової системи держави формується образ права – цілісна система смислових утворень, що відображають правові об'єкти, явища і процеси у психіці індивідуального чи колективного суб'єкта, в яких зафіксовано емоційно-смислове ставлення до них, що ґрунтується на минулому досвіді і є результатом рефлексії.

Мотивація активності особистості у системі правових норм являє собою сукупність станів та процесів, що забезпечують спрямованість діяльності особистості на задоволення певних потреб. Активність особистості у системі правових норм можна визначити як ініціативний вплив особистості у рамках нормативної ситуації на оточуюче середовище, на інших людей, на себе, що характеризується свідомою спрямованістю її діяльності і поведінки на зміну соціального середовища або консервацію існуючого стану речей. Високий рівень активності особистості у системі правових норм держави супроводжується наявністю високого рівня мотивації соціальної самореалізації.

Легітимація правових норм держави у психіці особистості являє собою механізм нормативно-правової регуляції поведінки, за допомогою якого правова норма набуває легітимності, тобто стану, що виражає правильність, виправданість, доцільність і інші сторони відповідності правової норми установкам, очікуванням особистості, її життєвим планам. Легітимація пов'язана з уявленнями особистості про відповідність конкретної правової норми внутрішньому екзистенційному переживанню особистістю норм соціальної справедливості.

Усвідомлюючи себе об'єктом нормативно-правової регуляції, особистість може усвідомлювати також і власну суб'єктність, своє право і можливість здійснювати раціональний вибір того чи іншого типу поведінки в нормативній ситуації.

Висновки. У процесі дослідження було виявлено, що психологічні механізми нормативно-правової регуляції поведінки особистості зумовлюють характер взаємодії працівника державної служби з системою правових норм держави. Визначено психологічні механізми нормативно-правової регуляції поведінки особистості: перцептивний (соціальна перцепція системи правових норм особистістю); легітимаційний (психологічна суб'єктивна легітимація правових норм); мотиваційний (мотивація активності особистості у системі правових норм).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективи подальших досліджень вбачаються нами у розробці методів і засобів оптимізації процесу нормативно-правової регуляції поведінки державних службовців у контексті суб'єктно орієнтованого підходу.